

KAHDENKESKISEN TAITEEN KIRJA

Toim. Timo Harju

NTAMO

KAHDENKESKISEN TAITEEN KIRJA

KAHDENKESKISEN TAITEEN KIRJA

Toimittanut Timo Harju

NTAMO, HELSINKI 2026

One-to-One

© Timo Harju 2026
978-952-215-982-3
Ulkoasu & taitto: Riikka Kontio
Kannen kuva: Antti Tolvi, *For Hand*, One-to-One-festivaali 2025. Kuva: Daniel Guiomar
Kirja julkaistaan sekä suomeksi että englanniksi nimellä *A Book of One-to-One Art.*
Sivut: 18–57, 63–66, 76–86, 91–101, 112–125, 141–155, 193–198, 202–204, 215–216, 228, 231, 234–235, 246, 252–258 englannista kääntänyt Timo Harju.
Valmistaja: BoD – Books on Demand, Hampuri, Saksa
Kustantaja: ntamo
Helsinki 2026
(IV linja 18, 00530 Hki)
www.ntamo.net

Luova Eurooppa -rahoitusohjelma (CREA-CULT-2023-COOP) on tukenut kirjan toteuttamista.

Euroopan unionin rahoittama. Esitetyt näkemykset ja mielipiteet ovat ainoastaan tämän tekstin laatijoiden näkemyksiä eivätkä välttämättä vastaa Euroopan unionin tai Euroopan koulutuksen ja kulttuurin toimeenpanovirasto (EACEA) kantaa. Euroopan unioni ja EACEA eivät ole vastuussa niistä.

NTAMO

Co-funded by the European Union

KULTTUURIOSUUSKUNTA ILME

”70-luvun alussa [Joan] Jonas esiintyi usein yhden
hengen yleisölle, taiteilija Richard Serralle,
jonka kanssa hän tuolloin asui.”

Howard Junker,
Joan Jonas. The Mirror Staged.
Art in America.
Vol. 69, 1981, 87–95.

Dmytro Grynov, *(Dis)connect*, Kehä 2024. Kuva: Anniina Kettunen.

Sisältö

HEIPPA! 10

ESSEET 16
Brian Lobel: Verovapaata alkoholia ja kahdenkeskisiä kohtaamisia 18
Kohtaamisista 20
Aineellisista edellytyksistä 22
Terapiasta (vai kaukana siitä?) 23
Viisaudesta 25
Jatkamisesta lopun jälkeen 29
Lena Giuliano: Kirjoitusta eurooppalaisten haudoilla 32

KESKUSTELUT 58
Miten teoksessa ollaan kahdestaan? 61
Béatrice Didier & Satu Hakamäki: Aloittamisesta ja huomiosta 63
Kirjoittajaryhmä Tapiiri: Runomuotokuvat 67
Katri Rauanjoki & Eva Nina Lampič: Kuinka käsitellä osallistujan tarinaa? 76
Olga Spyropoulou: Sopimuksesta esityksen muotona 82
Mika Kiviniemi: Piiloutumisesta, vallasta, statuksista 87
Antonia Kuzmanić: Kuinka vaikutamme toisiimme? 91
Juha Valkeapää: Teoksen sisällä olemisesta 96
Aiheita 103
Susi Nousiainen: Anteeksipyyntö 104
Lux Sauer & Samuli Laine: Hoiva ja häpeä 112
Signe Levä: Vammautuminen 117
Aapo Nikkanen & Jaakko Autio: Teknologia mielessä 122
Harri Piispanen: Ladot ja ympäristötuho ja rakkaus ja ruumisarkku 126
Mitä kahdenkeskisyys mahdollistaa eri taiteenlajeille? 136
Nina Rantala: Veistoksen kokemisesta sylissä 138
Giulia Gallina: Musiikkia kosketuksissa 141
Roosa Halme: Kokija maailmojaan rakentamassa 147
Olive Bieringa: Yhdessä kävelty teos 153
Karoliina Loimaala: Keho on kukkien näyttämö 158
Milla Jarko: Mikä on esitys? 161
Kahdenkeskisestä taiteesta, hoivasta ja hoidosta. 165
Johanna Latvala: Kestääkö ihminen oman tarinansa? 170
Maria Kananen: Kosketus taideteoksessa vanhuslaitoksessa 179
Silja Tuovinen: Millainen taide sopii vanhuksille? 185
Mimmi Salo & Jari Vähkyrä: Terveysalan mittalaite taidekäytössä 189
Kahdenkeskisyys laajenee ihmisten välille 192
Dunja Bovan & Ana Isabel Sousa: Kahdenkeskisen tapahtuman tuottamisesta 193
Jaakko Autio: Ääni-installaatio synnyttää kahdenkeskisyyksiä tilaan 200
Eva Holts: Kahdenkeskisyys taiteilijan välittämässä kirjeenvaihdossa 202
Liisa Heikkinen: Kahdenkeskisten hetkien esittäminen juhlassa julkisesti muille 205

HARJOITTEET 212
Tiedustelu 215
Näin minä sen kuulin 216
Miksi sinä aina vastaat kysymykseeni kysymyksellä? 217
Runomuotokuva paikan valinnalla 217
Runomuotokuva silmiin katsomalla 218
Runomuotokuva esineen kanssa 219
Säkeeseen luottaminen 220
Runomuotokuva metaforaharjoitteella 220
Komparatiivit ja superlatiivit 221
Korvaruno 221
Runohaastattelu 223
Nimitekstejä 225
Kirje tuntemattomalle 226
Viestejä piilosta 227
Salaisuuden pitäminen 228
Autenttinen liike 229
Liikkuja ja suojelusenkeli 229
Johdatusleikki 231
Toimintaelokuvascore 231
Tukiverkkoja 232
Todellisuuskuvitelma 234
Kehollistaisitko toiveeni? 235
Kosketussanat 236
Kehon pesu 240
Siveltimellä koskettaminen 241
Etäkosketus 241
Tanssi teksti 242
Ole sadetta 242
Kehystys 243
Kehostus 246
Ääni joka odotti sinua koko ajan 246
Liikemuisto 248
Aistimuistolahjat 249
Käsimuistoja 249

TEKIJÄT 252

SANOJA LÄHTENEILTÄ 259

HEIPPA! 263

HEIPPA!

MINÄ OLEN KIRJA.

Minä olen kirja. Lepääkö painoni pöydällä edessäsi? Olenko sylissäsi? Piteletkö minua käsilläsi? Huomioi miltä näytän, miltä sivujeni kääntäminen kuulostaa. Haista miltä tuoksun. Kun luet minua, voit olla kahdestaan kanssani, vaikkei olekaan aivan selvää, millaista se kahdenkeskisyys on. Jotkut ovat sitäkin mieltä, että kirjat tarjoavat ihmisille paikkoja, joihin vetäytyä alituisesta kommunikaatiosta olemaan yksin ja ajattelemaan. Lienee silti kiistämätöntä, että kirjat ovat paikkoja, joihin pääsevät elävien lisäksi kuolleet ja muutkin kaukana asuvat.

Minussa kuuluu puhetta kymmeniltä taiteilijoilta. He kertovat teoksista, joissa olivat kahdestaan ihmisen kanssa kerrallaan. Teoksissa tanssittiin, piirrettiin, kirjoitettiin ihmiselle. Ja sen jälkeen aivan eri ihmiselle, ja vielä eri ihmiselle, ja vielä, uudestaan ja uudestaan. Yhden hengen yleisö sai kuunnella henkilökohtaista konserttia, pidellä veistoksia sylissään, peittyä kukkiin tai rakennella palikoista maailmoja. Monessa teoksessa keskusteltiin, joissain oltiin täysin hiljaa ja katsottiin silmiin. Yhdessä, tai itse asiassa kahdessa, maattiin ruumisarkussa. Osassa osallistujalla oli enemmän vaatteita päällä ja osassa vähemmän. Useimmiten kukaan muu ei ollut paikalla näkemässä, mitä tapahtui. Joskus oli tärkeää, että ihmiset ympärillä todistivat kohtaamista tavalla tai toisella. Jos kahdenkeskisyys kirjojen kanssa on ihmetyksen aihe, vähintään yhtä iso ihmetyksen aihe se oli jokaisessa niistä teoksista, joista minussa kerrotaan. Usein ne on tehty juuri siksi, että taiteilijoita kiinnostaa, millaisia merkityksiä kahdenkeskisyys voisi saada. Ja vielä enemmän siksi, että teosten merkitykset ovat olleet valtavia sekä tekijöille että heidän teosvierailleen.

Henna-Maria Hanhineva & Satu Hakamäki, *Kukankantajat,* Kehä 2018. Kuva: Pirjo Lempeä.

Minut on kirjoitettu osana One-to-One Art -hanketta, jota on rahoittanut EU:n Creative Europe -ohjelma. Hankkeen tavoitteena on ollut punoa kahdenkeskisen taiteen verkostoa. Tästä taidemuodosta inspiroituneita taiteilijoita on eri maissa paljon mutta tilaisuuksia työskennellä sen parissa on perin vähän. Tietoa teoksista ja tekijöistä ei ole tähän asti löytynyt kootusti oikein mistään. Taiteilijoilta puuttuu usein niin vertaistuki kuin rahoituskin, mikä tekee sitoutuneesta ja syventyvästä työstä vaikeaa. Hankkeessa heitä on etsitty avoimilla teoshauilla, joiden levittämisessä monet taidekentän toimijat ovat tahtoneet auttaa, sekä järjestetty kahdenkeskisen taiteen Kehä-festivaalia Suomen Oulussa ja One-to-One-festivaalia Portugalin Oeirasissa. On pidetty lukuisia työpajoja. Osalle taiteilijoista on tarjottu residenssipaikka Kroatian Klanjecissa. Hankkeessa on tehty *One-to-One Podcast*ia. On avattu nettiportaali, joka kokoaa taiteilijoiden, organisaatioiden ja tapahtumien esittelyjä eri puolilta Eurooppaa, ja vietetty kahdenkeskisen taiteen symposiumia. Kahdenkeskistä taidetta tehdään varsinkin kolmessa kontekstissa: soveltavana taiteena hoivaympäristöissä, performanssia tai paikkalähtöisyyttä painottavissa nykytaidetapahtumissa ja osana immersiivisiä esityksiä, joista hyviä esimerkkejä ovat Pirjo Yli-Maunulan ohjaukset Flow Productionille Oulussa, Tehdas Teatterin *Huoneiden kirja* Turussa tai Punchdrunk Companyn teokset Lontoossa. Näistä konteksteista One-to-One Art -hanke on keskittynyt kahteen ensimmäiseen. Vuosina 2023–2026 käynnissä olleesta hankkeesta ovat vastanneet Kulttuuriosuuskunta ILME, Gato Escaldado ja House Collective.

En ole hankekirja siinä mielessä, että kertoisin vain One-to-One Art-hankkeen aikana tehdystä työstä. Minuun on kirjattu muistiin ajatuksia ja taideharjoitteita myös kauempaa menneisyydestä, esimerkiksi kirjoittajaryhmä Tapiirin ja Turun sanataideyhdistyksen toiminnasta Turussa 00–10-lukujen vaihteessa. Erityisesti sivuillani kerrotaan Kehä-festivaalista, joka on järjestetty Oulussa jo kymmenen kertaa vuodesta 2015. Paljolti olen Kehä-festivaalin retrospektiivi, vaikka en siihen lopetakaan. Kehän ajatuksena on, että teokset toteutetaan sekä avoimessa yleisötapahtumassa että kiertueella eri sote-alan laitoksissa. Sote-ympäristöissä taidetta on jo kauan tehty ihmiselle kerrallaan, koska silloin hänen erityiset tarpeensa on helpompi huomioida. Usein taiteilijat päätyvät toisistaan tietämättä samantapaisiin ratkaisuihin vuodeosastoilla, toimintakeskuksissa tai lasten ja nuorten sijaishuollon yksiköissä. Kehän tavoitteena on tuoda yhteen taiteilijoita sekä soveltavan että kokeellisen nykytaiteen kentältä. Festivaali alkaa päivällä, joka on varattu ainoastaan taiteilijoiden keskinäiselle kokemusten jakamiselle. Yleisön vastaanottamiseen voi valmistautua saamalla ensin jotain itse. Päivässä on tilaa levätä, syödä yhdessä ja saunoa.

Minut on toimittanut kirjailija ja yhteisötaiteilija Timo Harju. Hän perusti Kehän, koska oli muuttanut Ouluun ja oli ammatillisesti yksin. Festivaali on ollut keino tehdä tapahtumaa yhdessä ihanien ihmisten kanssa ja kutsua kiinnostavia taiteilijoita käymään, ensin Suomesta, nyttemmin ympäri Eurooppaa ja vähän muutakin maailmaa. Viimeisimpiin hakuihin on vastattu noin kolmellasadalla teoksella vuosittain, mikä on tarkoittanut vaativaa kuratointityötä. Ennen Kehää Timo oli tehnyt kahdenkeskistä taidetta kirjoittamalla korvarunoja eli suoraan toisen puheesta kirjattuja runoja erityisesti muistisairaiden vanhusten kanssa, mistä on julkaistu kirjakin. (*Korvarunoja*, yhdessä Veera Vähämaan kanssa, ntamo 2019.) Ennen korvarunoja Timo oli kirjoittanut jo satoja runomuotokuvia eli katsonut ihmistä ja kirjoittanut näkemästään runon lahjaksi. Ajatus runomuotokuvista oli syntynyt aikoinaan Laura Mannilan kehopsykoterapeuttisen ryhmän harjoitteesta, jossa tehtävänä oli katsoa, miten toinen seisoo, kun hän ihan vain tavallisesti seisoo, seisoa samalla tavalla ja kertoa, miltä se tuntuu. Harjoite oli Timosta hurja, ja jotenkin kokemuksesta syntyi halu kirjoittaa runoja yhtä intiimisti. Kahdenkeskinen kirjoittaminen on ollut Timolle isoin asia, jonka hän on taiteilijana löytänyt. Hän halusi jakaa kokemuksia toisten saman löytäneiden kanssa. Näin Timo Kehän historian usein kertoo. Sen voisi kertoa myös toisten Kehää työryhmässä rakentaneiden näkökulmista, vaikkapa Kehää alkuvuosina Timon kanssa luotsanneen Henna-Maria Hanhinevan tai Kehän pitkäaikaisen tuottajan Aino Granlundin äänellä. Tai voisi kirjoittaa enemmän kroatialaisen hankekumppanin House Collectiven tai portugalilaisen Gato Escaldadon matkasta taidemuodon kanssa. Minussa keskitytään kuitenkin joihinkin Kehään valittuihin taiteilijoihin. On loputtoman kiehtovaa, kun he minun sisälläni kertovat, kuinka ovat päätyneet tekemään teoksensa.

Kirjana haluan muistuttaa, että eivät ainoastaan ihmiset keskustele keskenään; myös kirjat keskustelevat. Kirjojen keskustelu on uhanalaista ja korvaamatonta. Kahdenkeskisestä taiteesta on julkaistu hämmästyttävän vähän kirjoja. Minua toimittaessaan Timo on lukenut Rachel Zerihanin teosta *Strange Duets. The Cultural Politics of One-to-One Performance* (Palgrave Macmillan 2022), joka takakantensa mukaan on ensimmäinen taidemuodolle omistettu monografia. Kirja kartoittaa kahdenvälisen performanssin historiaa ja kulttuurisia konteksteja erityisesti Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Kirjassa analysoidaan paitsi keskenään hyvin erilaisia teoksia myös erilaisia tapahtumia, joissa teoksia on tuotu yleisölle. Zerihan erittelee teosten yhteiskunnallisia merkityksiä ja tarjoaa välineitä kriittiseen tarkasteluun. Aiemmin häneltä on julkaistu samasta aiheesta suppeampi Study Room Guide, joka on vapaasti ladattavissa Live Art

Development Agencyn sivuilta. Toinen kirja, jota Timo on lukenut, on *It's all Allowed. The Performances of Adrian Howells* (Intellect Books 2016), jonka ovat toimittaneet Deirdre Heddon & Dominic Johnson. Brittiläinen Adrian Howells lienee tunnetuimpia kahdenkeskisen taiteen tekijöitä. Intiimeissä ja tarkasti rakennetuissa teoksissaan hän teki ja otti vastaan tunnustuksia drag-hahmona samalla, kun vaikkapa leikkasi osallistujan hiuksia tai pyykkäsi tämän vaatteita. Hän kylvetti ja syötti ihmisiä, makasi heidän kanssaan sängyssä, pesi ja suuteli heidän jalkojaan. Hän teki itsemurhan vuonna 2014. Kirja on surukirja, jossa hänen ystävänsä kirjoittavat paljon myös taiteilijoiden jaksamisesta ja hyvinvoinnista. Näiden kirjojen lisäksi Timo ei ole löytänyt muita teoksia. Minä toivon lisää kirjoja, jotka keskustelisivat kanssani. Minut julkaistaan sekä suomeksi että englanniksi, jotta pääsisin itse keskustelemaan mahdollisimman monen kanssa.

Rakenteeni on seuraava: Alussa on kaksi esseetä. Brian Lobel esittelee taidemuodon sisällöllisiä mahdollisuuksia ja taloudellisia pulmia painottaen erityisesti ihmiselle kerrallaan tehtyä performanssitaidetta. Kahdenvälisellä performanssilla on dokumentoitu perinne, paljon tekijöitä ja tunnustettu joskin marginaalinen asema *live art* -kentällä. One-to-One Art -hankkeessa on haluttu tehdä muidenkin taidelajien harjoittajille tilaa luodata kahdenkeskisyyttä, minkä vuoksi hankkeen nimessä lukee taide performanssin sijaan[1]. Lena Giuliano kuvaa esseessään kirjoittamista hetkessä suoraan toiselle ja esittelee samalla hankkeen.

1 Taidemuotoon liittyvä terminologia on hankkeen ja minun kannalta konstikasta siksikin, että mukana on taiteilijoita eri maista. Paikallisilla taidekentillä esimerkiksi esitystaide on kehittynyt hieman eri tavoin; kansainväliset virtaukset ovat kulkeutuneet eri maihin eri reittejä. Terminologia väistämättä vaihtelee maiden välillä. Englannin kielen ylivallan vuoksi eroja on joskus vaikea huomata. Englannin sana ***performance*** on alaltaan laajempi kuin suomen esitys. Suomessa esityksellä viitataan usein esittävien taiteiden, kuten teatterin ja tanssin, perinteestä ammentaviin teoksiin. Performanssi taas on kuvataiteen yhteydessä kehittynyt esitysmuoto. Englannin ***performance*** kattaa nämä molemmat. Termistöä mutkistaa brittiläisellä taidekentällä 80-luvulta lähtien kehittynyt ja suomessakin vaikutusvaltainen ***live art***, joka pyrkii usein haastamaan taidelajien välisiä rajoja ja rajoihin liittyvää vallankäyttöä. Nimensä mukaisesti se myös korostaa livenä tapahtuvaa vuorovaikutusta taiteen kokijoiden kanssa. Britanniassa kahdenkeskinen taide on kehittynyt juuri ***live art*** -kentällä. Tuomas H. Laitinen on ehdottanut ***live art***in käännökseksi esitystaidetta erotuksena esittävästä taiteesta. Teoksessaan *How Audience Bodies Form* (Taideyliopisto 2025) ja erityisesti sen luvussa 2.3. hän avaa alan terminologian kääntämistä suomen ja englannin välillä laajasti. Minussa ***live art*** kuitenkin enimmäkseen jätetään kääntämättä, koska suomeksi esitys kuulostaa aivan siltä, että joku esiintyy, mutta ***live art***issa ja kahdenkeskisessä taiteessa esiintymistä usein haastetaan. Tarkoituksena saattaa olla vain viettää aikaa toisen ihmisen kanssa tai tehdä joitakin tekoja. Minussa käytetään sanoja teos, esitys, performanssi, kahdenkeskinen kohtaaminen, ***one-to-one*** ja ***live art*** aina sen mukaan, mikä tuntuu asiayhteyteen parhaiten sopivan.

Kirjasydämeni muodostavat ja useimmat sivuistani täyttävät taiteilijoiden keskustelut Timon ja toistensa kanssa. Valtaosa keskusteluista on käyty kahvilan lavalla Kehä-festivaaleilla, julkaistu *Kehä-talk* tai *One-to-One Podcast*issa Spotifyssa ja litteroitu minua varten. Mukaan on mahtunut vain osa keskusteluista ja keskusteluista vain osa. Valinnoilla Timo on yrittänyt paitsi tuoda näkyviin taidemuodon moninaisuutta myös keskittyä lähellä toisiaan olevien teosten hienoisiin eroihin ja keskinäiseen keskusteluun. Leikkaus on jättänyt paljon kiinnostavia taiteilijoita ja teoksia näennäisesti kansieni ulkopuolelle, mutta heidän vaikutuksensa tuntuu riveilläni.

Keskustelujen jälkeen seuraa kattaus taideharjoitteita. Ne kutsuvat taiteen ammattilaisia ja opettajia kokeilemaan kahdenkeskisyyksiä toivottavasti muillakin kuin oman alansa menetelmillä. Harjoitteista voi olla iloa harrastajille, sote-alan työntekijöille ja sinulle. Mukana on pitkiä, kenties korkean taiteelliselta kuulostavia harjoitteita mutta myös pientä ja maanläheistä tekemistä. Kuten koreografi Silja Tuovinen yhdessä keskustelussa sanoo, taide on parhaimmillaan treenisaleilla, silloin kun jotain kääntyy esiin eikä tiedetä vielä, mitä se on.

Viimeisillä sivuillani on sitaatteja yleisöltä. He ovat menneet pois teosten loputtua. Toivon, että löytäisit minusta paljon rauhallista tilaa pohtia ja tilaa innostua, jos sinua innostuttaa. Syitä lähteä ja palata. Paikan jossa valmistautua olemaan kahdestaan. Tilaa olla kaksin. Ihan perusjuttuja.

Seija-Leena Salo, ***Tissipuhe***, Kehä 2018. Kuva: Pirjo Lempeä.

”Että se on joko sylissä tai ei missään.”

Nina Rantala

Tämä kirja puhuu *one-to-one*ksi maailmalla kutsutusta varsin uudesta taidemuodosta. Siinä taiteilija toteuttaa teoksensa yhdelle ainoalle ihmiselle kerrallaan. Katveissa kukkivasta lajista on kirjoitettu vasta niukasti, mutta sitä on ehditty harjoittaa meillä ja muualla jo hätkähdyttävän runsain muunnelmin. Kirjan toimittanut Timo Harju ja muut alan tienraivaajat opastavat kansainvälisen *one-to-one*n saloihin.

NTAMO

”Toinen saa kertoa, mitä haluaa kertoa.

Mä en puutu siihen. Ja mä en lähde pois.”

Johanna Latvala

”Minä vaan kikatin sisäisesti koko ajan,

koska se oli niin hauskaa.”

Katri Rauanjoki

9 789522 159823